

Platon: EUTHYFRON

oversat af
Ole Balslev

EUTHYFRON SOKRATES

Dialogen finder sted i året 399 f.Kr. umiddelbart forud for den retssag hvor Sokrates blev dømt til døden. Sokrates er på det tidspunkt 70 år gammel.

EUTH: Hvad er der dog sket, Sokrates, siden du har forladt gymnasiet i Lykeion¹ og nu færdes her ved kongens søjlegang?² For du har vel ikke også en sag der skal for kongens ret sådan som jeg har?

SOKR: Nej, Euthyfron, det er ikke det athenienserne kalder en "sag", det er en "skriftlig anklage".³

EUTH: Hvad siger du? Er der en der har indgivet anklage mod dig? For jeg kan da ikke forestille mig at det er dig der er anklager.

SOKR: Det er jeg heller ikke.

EUTH: Du er altså selv anklaget?

SOKR: Ja, det er jeg.

EUTH: Af hvem?

SOKR: Jeg er ikke engang selv helt klar over hvem han er, Euthyfron. Det er vist en ung, ukendt mand som hedder Meletos,⁴ tror jeg nok. Han er fra demen Pitthos, hvis du kan komme i tanker om en Meletos derfra. Han har langt, glat hår men ikke særlig kraftigt skæg, og hans næse er noget krum.

EUTH: Nej, det siger mig ikke rigtig noget, Sokrates. Men hvad har han anklaget dig for?

SOKR: Det må du nok spørge om! Det er en anklage der gør ham ære, kan du tro. Det er ikke nogen ringe sag i så ung en alder at have blik for så vigtigt et spørgsmål. Han ved nemlig besked med—det siger han da—hvordan de unge bliver ødelagt, og hvem der ødelægger dem. Han må nok være en slags vismand, og han har så fundet ud af at jeg i min uvidenhed ødelægger hans jævnaldrende. Og derfor går han til staten som vor fælles moder for at anklage mig. Jeg synes han er den eneste af politikerne der begynder det rigtige sted. Det vil nemlig sige først og fremmest at drage omsorg for de unge for at de kan blive så gode som muligt, ligesom det er naturligt at den gode landmand først tager vare på de unge planter og derefter på alle de andre. Det er nok også det der får Meletos til først at luge os bort der ødelægger de unge spirer, som

¹ Et af idrætsanlæggene i udkanten af Athen. Lykeion lå i byens østlige udkant ved vejen til Marathon.

² Kongearkonten (gr. basileus) havde sit kontor i en søjlegang i det nordvestlige hjørne af Athens torv. Han førte forsædet i Areopagosrådet når dette dømte i drabssager.

³ Sag gengiver her "dike" = privatproces, mens *skriftlig anklage* gengiver "grafe" = offentlig proces. Se *Mogens Herman Hansen: Det athenske demokrati*, 37ff. (Klassikerforeningens Kildehæfter 1986).

⁴ Anklagen mod Sokrates var indgivet af tre personer i forening: Meletos, Anytos og Lykon.

- han siger. Og derefter vil han naturligvis tage vare på de ældre og på den måde vil han blive en sand velgører for samfundet hvis han fortsætter på samme måde som han har begyndt.
- EUTH:** Ja, gid det var så vel, Sokrates! Men jeg er bange for at der sker det modsatte. Jeg synes nemlig han angriber det helligste i samfundet når han forsøger at gøre dig fortræd. Men sig mig, hvad er det han siger du gør som ødelægger de unge?
- SOKR:** Ja, der er noget mærkeligt noget, i hvert fald når man sådan lige hører det. Han hævder at jeg opdigter guder, og han siger at det er for at opdigte nye guder og ikke anerkende de gamle, at han har indgivet anklage mod mig.
- EUTH:** Nu er jeg med, Sokrates. Det er det med at du siger at din guddommelige stemme lyder for dig af og til. Det er altså under det påskud at du vil optræde som fornyer af religionen, at han har rejst denne anklage mod dig, og han går med andre ord til domstolen for at bagtale dig da han godt ved at folk er meget lydhøre over for den slags hetz. Jeg er selv ude for det samme; de ler ad mig som om jeg var gal, når jeg i folkeforsamlingen udtaler mig om religionen og forudsiger hvad der vil ske. Og faktisk er der ikke noget forkert i alt det jeg har forudsagt; men alligevel ser de skævt til alle os der har forstand på den slags. Det skal man nu ikke tage sig særligt af, men dristigt stille op til kamp.
- SOKR:** Jamen, kære Euthyfron, at blive til grin kan man vel se stort på. For det er mit indtryk at athenenserne ikke bekymrer sig stort om en mand som de anser for dygtig, bare de ikke tror at han vil give sin visdom videre til andre. Hvis de tror han vil gøre andre lige så dygtige, så bliver de vrede på ham, enten det så skyldes misundelse som du siger, eller det er af andre grunde.
- EUTH:** Jeg er nu ikke særlig ivrig efter at få at vide hvordan de forholder sig til mig på det punkt.
- SOKR:** De mener vel at du for sjældent stiller dig til rådighed for dem, og at du er for tilbageholdende med at give din visdom videre. Men jeg er bange for at de om mig mener at jeg af menneskekærlighed udbreder mig til hvemsomhelst om alt hvad jeg har på hjerte, ikke blot uden betaling, men at jeg også er parat til selv at betale hvis nogen vil lytte til mig. Hvis de altså, som jeg lige sagde, blot vil le ad mig sådan som du siger de gør ved dig, så kunne det blive ganske morsomt at få tiden til at gå i retten med pjank og latter. Men hvis de tager sagen alvorligt, så kan man ikke vide hvad der kommer ud af det medmindre man er spåmand som du.
- EUTH:** Måske løber det hele ud i sandet, Sokrates, og du får det ud af retssagen du ønsker. Og jeg tror at jeg også kan få et tilfredsstillende udfald af min sag.
- SOKR:** Ja, hvad er det for en sag du har, Euthyfron? Står du som anklaget eller anklager?
- EUTH:** Det er mig der er anklager.
- SOKR:** Og hvem anklager du?

EUTH: Når du hører det, vil du også tro jeg er gal.

SOKR: Hvad skal det sige? Er du på jagt efter en der kan flyve fra dig?

EUTH: Nej, han flyver nu ingen steder; han er skam godt oppe i årene.

SOKR: Hvem er det da?

EUTH: Det er min egen far.

SOKR: Jamen du godeste! Din egen far!

EUTH: Ja, lige netop.

SOKR: Hvad går anklagen ud på? Hvad skal sagen dreje sig om?

EUTH: Drab, Sokrates.

SOKR: Du gode gud, Euthyfron! Det store flertal er nok ikke klare over hvad der er ret og rimeligt. Jeg tror ikke det er enhver givet at handle rigtigt her; det kræver at man er nået langt i visdom.

EUTH: Ja, det gør det ved Zeus, Sokrates.

SOKR: Er det da en af dine slægtninge der er blevet dræbt af din far? Ja, naturligvis er det det; du ville jo ikke for en fremmeds skyld anklage din far for drab.

EUTH: Det er da latterligt, Sokrates, at du tror det gør nogen forskel om den dræbte er en fremmed eller en slægtning, og at du ikke kan indse at det eneste det kommer an på, er om drabsmanden handlede retfærdigt eller ej.⁵ Hvis han havde retten på sin side, skal man lade ham være i fred, og hvis ikke, skal man retsforfølge ham, også hvis han er ens hus- og bordfælle. Besmittelsen kommer nemlig også over en selv hvis man omgås en sådan person, og man ikke med den viden man har om hans gerning, renses både sig selv og ham gennem en retssag. I øvrigt er den døde en af mine daglejere, og da vi drev et landbrug på Naxos, arbejdede han hos os der. Engang hvor han var beruset, slog han en af vore slaver ihjel som han havde set sig gal på. Så bandt min far ham på hænder og fødder og kastede ham i en grøft og sendte en mand her til Athen for at spørge fortolkeren af den hellige ret⁶ hvad man skulle gøre. I mellemtiden bekymrede far sig ikke om den bundne mand, men var ganske ligeglad med om sådan en morder skulle dø. Og det var netop det der skete; han omkom af sult og kulde og de snærende bånd før budbringeren kom tilbage fra fortolkeren. Og nu er minsandten både min far og hele den øvrige familie fortørnede over at jeg på drabsmandens vegne anklager min far for manddrab. De påstår at han ikke har dræbt ham, og selvom han så aldrig så meget havde gjort det, så skulle man ikke gøre så stort et nummer ud af sådan en person som den døde, der jo selv var drabsmand. Det er nemlig syndigt, siger de, at en søn anklager sin far for drab. Men de ved kun dårlig besked med hvad den guddommelige ret siger om fromhed og synd.

SOKR: Jamen, ved Zeus, kære Euthyfron, mener du virkelig at netop du har en så sikker forståelse af hvad det guddommelige vil sige, og af begreberne fromhed og synd,
at du, når det nu forholder sig som du siger, ikke er bange for at du selv kommer til at handle syndigt ved at rejse anklage mod din far?

⁵ Under visse, klart definerede omstændigheder betragtedes et drab som en retfærdig handling, og drabsmanden var så straffri.

⁶ Exegeterne skulle rådgive staten og enkeltpersoner i religiøse spørgsmål. De havde ingen politiske funktioner.

EUTH: Der ville ikke være noget særligt ved mig, Sokrates, og Euthyfron ville ikke udmærke sig frem for de fleste andre mennesker, hvis jeg ikke havde en præcis forståelse af alle den slags ting.

SOKR: Man må sandelig beundre dig, Euthyfron. Mon det ikke nu ville være bedst for mig at blive din elev, og før min proces med Meletos skal behandles, henvende mig til ham og sige at det både tidligere har betydet meget for mig at vide besked med det guddommelige, og nu her til sidst hvor han siger at jeg forsynder mig ved selvbestaltet at ville forny religionen, så er jeg gået i lære hos dig? Jeg kunne jo sige til ham: "Hvis du anerkender at Euthyfron er ekspert på disse områder, Meletos, så må du også mene at jeg har den rette tro, og så må du ikke stævne mig for retten. I modsat fald skal du anlægge sag mod ham som læreren snarere end mod mig, for så er det jo ham der ødelægger de gamle, nemlig mig med sin undervisning og sin far med revselse og straf." Hvis Meletos ikke går med til dette og ikke lader sagen falde eller anklager dig i stedet for mig, ville det så ikke være bedst for mig ganske simpelt at fortælle i retten hvilket forslag jeg har stillet ham?

EUTH: Hvis han virkelig skulle forsøge at anklage mig, Sokrates, så skulle jeg ved den gode gud nok finde et eller andet svagt punkt hos ham. Jeg tror det ville blive en proces der meget mere kom til at dreje sig om ham end om mig.

SOKR: Ja, det forstår jeg så udmærket, min gode ven. Det er netop derfor jeg så gerne vil gå i lære hos dig, fordi jeg ved at denne Meletos—og i øvrigt også mange andre—slet ikke har indset dit format, men mig har han ubesværet holdt under så skarpt opsyn at han nu har anklaget mig for ugudelighed. Derfor må du nu ved Zeus forklare mig det som du lige før forsikrede at du vidste god besked med: Hvad forstår du ved fromhed og synd, både i forbindelse med drab og på alle andre områder? Eller er det fromme ikke ganske det samme i enhver handling og det syndige dets klare modsætning med sin egen entydige karakter og præg der gør det syndigt i kraft af dets ugudelighed?

EUTH: Jo, helt afgjort, Sokrates?

SOKR: Sig mig så hvad du forstår ved det fromme og det ugudelige.

EUTH: Ja, gerne. Jeg mener at det fromme er netop det jeg nu gør: at retsforfølge den der handler uretfærdigt enten ved at begå drab eller tyveri af hellige ting eller ved at forbryde sig på anden tilsvarende måde, uden hensyn til om det er ens far, mor eller en hvilken som helst anden slægt-ning. Og at undlade at rejse anklage anser jeg for syndigt. Nu skal du bare se, Sokrates, hvor slående et bevis jeg kan give dig på at det er det der er meningen med loven

—også tidligere har jeg forklaret andre at i disse tilfælde er loven helt rigtig—aldrig at se igennem fingre med den ugudelige, ligegyldigt hvem han så er: Folk tror nemlig at Zeus er den bedste og mest retfærdige af guderne, og alligevel er de enige om at han bandt sin far⁷ fordi han plejede at sluge sine sønner imod al retfærdighed. Og de tror

⁷ Kronos.

også at Zeus' far på sin side havde kastreret sin far⁸ af lignende grunde. Alligevel bliver de vrede på mig fordi jeg anklager min far for retten når han forbryder sig, og således er der en klar selvmodsigelse i det de siger om guderne, og det de siger om mig.

SOKR: Mon vi ikke netop her har grunden til at der er rejst anklage mod mig, Euthyfron? Nemlig at jeg ikke ret gerne accepterer at nogen siger den slags om guderne. Det er åbenbart på det punkt man vil sige at jeg tager fejl. Men hvis du nu også, du som har så stor viden om disse ting, siger det samme om guderne, så må også vi almindelige mennesker nødvendigvis gå ind på det. Hvad skulle vi ellers gøre når vi jo selv indrømmer at vi ikke ved egen hjælp kan vide noget om dette. Men sig mig helt ærligt: tror du virkelig dette er gået sådan til?

EUTH: Ja, og der er også sket andre ting der er endnu mere forunderlige end disse, Sokrates, ting som det store flertal ikke kender.

SOKR: Tror du da at guderne virkelig bekriger hinanden indbyrdes, og at de lever i frygtelige fjendskaber og kampe. Tror du på alt det meget andet af samme slags som vi kan læse hos digterne, og som de store malere har malet for os i templerne? For slet ikke at tale om den peplos der ved de store panathenærfester⁹ bringes op på Akropolis, og som er helt overbroderet med den slags motiver. Skal vi mene at det altsammen er sandt, Euthyfron?

EUTH: Ja, Sokrates, og ikke blot det. Jeg skal som før sagt, hvis du da ønsker det, fortælle dig mange andre ting fra gudernes liv, og jeg er sikker på at du vil blive chokeret når du hører dem.

SOKR: Ja, det ville ikke overraske mig; men det må du gennemgå for mig en anden gang når vi har tid. Nu må du i stedet prøve at forklare tydeligere det som jeg lige før spurgte dig om. Da jeg nemlig før spurgte dig hvad det fromme er, svarede du ikke fyldestgørende, min gode ven. Du svarede mig blot at det som du nu gør, at anklage din far for drab, at det er fromt.

EUTH: Det havde jeg bestemt ret i, Sokrates.

SOKR: Det kan godt være. Men du mener vel også at mange andre ting er fromme, ikke sandt, Euthyfron?

EUTH: Jo, det er også rigtigt.

SOKR: Kan du huske at det jeg bad dig om, ikke var at give mig et par tilfældige eksempler blandt alle de ting der er fromme, men at forklare mig selve den almindelige form der gør at alle de fromme ting er fromme? Du sagde jo at alle de syndige enkelttilfælde er syndige i kraft af et bestemt enhedspræg, og på samme måde med de fromme enkelttilfælde. Det husker du nok?

EUTH: Ja, naturligvis.

⁸ Uranos.

⁹ Ved de store panathenærfester, der fandt sted hvert 4. år i dagene omkr. 28. Hekatombaion (dvs midt i juli), var et af højdepunkterne overrækkelsen af Athenes nye peplos som var blevet vævet og broderet i løbet af de foregående ni måneder.

SOKR: Vil du så ikke forklare mig hvad dette enhedspræg er for noget så jeg kan have det for øje og bruge det som et mønster når jeg skal afgøre om det som du og andre mennesker gør, er fromt eller ikke?

EUTH: Jo, hvis du vil have det på den måde, Sokrates, så skal jeg nok svare på den måde.

SOKR: Det vil jeg netop meget gerne.

EUTH: Hør så: Det der er velbehageligt for guderne, er fromt, og hvad der ikke er velbehageligt for dem, er syndigt.

SOKR: Flot, Euthyfron! Nu svarede du i den form jeg ønskede du skulle svare. Men om du har ret i indholdet, det ved jeg ikke endnu. Men du vil naturligvis uddybe din forklaring og vise at det er sandt hvad du siger.

EUTH: Ja, bestemt.

SOKR: Lad os så se nærmere på hvad det er vi mener. For det første: den gudvelbehagelige handling er from ligesom det gudvelbehagelige menneske er fromt, og den af guderne forhadte handling er syndig ligesom det af guderne forhadte menneske er syndigt. For det andet: Det fromme er ikke det samme, men det stik modsatte af det syndige. Var det ikke sådan vi sagde?

EUTH: Jo, det var det netop.

SOKR: Og det synes du var en rigtig formulering?

EUTH: Ja, Sokrates.

SOKR: Og vi har endvidere sagt at guderne kives og slås indbyrdes, og at de ligger i fjendskab med hinanden, ikke sandt?

EUTH: Det har vi.

SOKR: Hvad er det for en slags uoverensstemmelse der kan vække fjendskab og vredesudbrud? Lad os se på det således: Hvis nu du og jeg blev uenige om et tal, altså om der var flest af den ene eller den anden ting, ville uenigheden herom så gøre os til fjender og hidse os op imod hinanden, eller ville vi ved at foretage en simpel optælling af den slags ting hurtigt få vores uenighed ud af verden?

EUTH: Naturligvis det sidste.

SOKR: Og hvis vi blev uenige om noget var større eller mindre, ville vi så ikke bare foretage en måling og på den måde slippe af med uenigheden?

EUTH: Jo.

SOKR: Og hvis vi ville undersøge hvad der var tungest og hvad der var lettest af to ting, vil jeg tro at vi ved en vejning kunne afgøre den sag.

EUTH: Ja, det er klart.

SOKR: Hvad er det da for en slags meningsforskel hvor vi ikke kan komme til en afgørelse, og som fører til at vi bliver fjender og skælder ud på hinanden?
 Det kan være du ikke lige kan komme i tanker om det; men når jeg nu siger det, tænk så lige igennem om det ikke er spørgsmål om det retfærdige og det uretfærdige, det smukke og det hæslige, det gode og det onde. Er det ikke ved den slags spørgsmål at det forekommer at uenighed og mangel på en metode til at komme til en afgørelse gør os til uvenner, både du og jeg og alle andre mennesker?

EUTH: Jo, det er netop den slags uenighed, Sokrates, og om disse emner.

SOKR: Hvordan så med guderne, Euthyfron? Må de ikke netop være uenige om den slags ting hvis de altså virkelig er uenige?

EUTH: Jo, nødvendigvis.

SOKR: Altså er det også blandt guderne sådan, min gode Euthyfron, ifølge dit eget udsagn, at nogle af dem anser noget for retfærdigt og uretfærdigt, smukt og hæsligt, godt og ondt, mens andre har den modsatte opfattelse. For de ville sikkert ikke være i indbyrdes strid hvis de ikke var uenige om sådanne emner, vel?

EUTH: Det har du ret i.

SOKR: Og det som hver især betragter som smukt og godt og retfærdigt, det elsker han, og det modsatte heraf hader han, ikke sandt?

EUTH: Jo, netop.

SOKR: Præcis de samme ting bliver da, stadig ifølge dine egne ord, anset for retfærdige af nogle guder og uretfærdige af andre, og når de bliver uenige om disse ting, kommer de i strid og bekriger hinanden. Var det sådan du mente?

EUTH: Ja, det var det.

SOKR: Netop de samme ting bliver åbenbart både hadet og elsket af guderne, og de samme ting er altså både gudforhadte og gudvelbehagelige.

EUTH: Det ser det ud til.

SOKR: Ifølge det ræsonnement kan altså de samme ting være både fromme og syndige, Euthyfron.

EUTH: Ja, jeg er bange for at du har ret.

SOKR: Du har med andre ord ikke svaret på det jeg spurgte om, Euthyfron. Jeg spurgte jo ikke om hvad der på en gang er fromt og syndigt; men nu ser det mærkeligt nok ud til at det der er elsket af guderne, også er hadet af dem. Når du derfor gør som du gør og tugter din far, så er det ikke nogen overraskelse at det er en handle måde der er kær for Zeus, men ikke for Kronos og Uranos, og den er kær for Hefaistos, men ildeset af Hera, og på samme måde vil det være hvis der er andre af guderne som ser lige så forskelligt på din handling.

EUTH: Jamen, jeg tror bestemt ikke nogen af guderne kan være uenige om at den der har gjort sig skyldig i uretfærdigt drab, skal bøde for sin skyld.

SOKR: Hvordan så når det drejer sig om mennesker, Euthyfron? Har du nogen-sinde hørt noget menneske bestride at den der har gjort sig skyldig i uretfærdigt drab eller en hvilken som helst anden forbrydelse, skal bøde for sin skyld?

EUTH: Ja, det er jo netop det de evig og altid bestrider, især i retssalen, men også alle mulige andre steder. Selvom de har aldrig så mange ulovligheder på samvittigheden, forsøger de på alle måder i ord og gerning at slippe for straf.

SOKR: Er det sådan at de indrømmer at de er skyldige, Euthyfron, og forlanger de på trods af denne indrømmelse alligevel at slippe for straf?

EUTH: Nej, så vidt går de dog ikke.

SOKR: Det vil sige at de ikke "forsøger på alle måder i ord og gerning at slippe for straf." Jeg tror ikke de vil driste sig til at gå så vidt som til at bestride at de skal straffes hvis de virkelig er skyldige. Men de nægter sig skyldige, ikke sandt?

EUTH: Jo, du har ret.

SOKR: Altså bestrider de ikke at en skyldig skal straffes; men de strides nok om hvem der er skyldig, hvad han har gjort og hvornår.

- EUTH:** Rigtigt.
- SOKR:** Gælder så ikke det samme for guderne hvis de altså, sådan som du siger, kommer i strid om retfærdighed og uretfærdighed, nemlig at nogle af dem siger at de andre gør dem uret, og andre benægter det? For du vil dog vel ikke hævde at nogen som helst blandt guder eller mennesker kan få sig selv til at sige at den der har forbrudt sig, ikke skal straffes?
- EUTH:** Nej, bestemt ikke; du har i princippet helt ret, Sokrates.
- SOKR:** Det er altså formentlig om de enkelte handlinger uenigheden opstår både blandt mennesker og guder, hvis virkelig guderne strides. Det er bedømmelsen af handlingen de to parter bliver uenige om, og så siger den ene part at det der er sket er retfærdigt, og den anden at det er uretfærdigt. Er det ikke sådan det skal forstås?
- EUTH:** Jo.
- SOKR:** Nu må du prøve at forklare mig, kære Euthyfron, så jeg kan blive klogere på det punkt, hvilket bevis du har for at alle guder mener at den mand er kommet uforskyldt af dage som midt under sit arbejde slog en anden ihjel, og som blev bundet af den myrdedes herre, men som nåede at dø, fordi han ikke kunne tåle at være bundet, førend herren kunne få at vide af fortolkerne af den religiøse ret hvad han skulle gøre ved ham.
Hvad bevis har du for at alt er i orden når en søn for sådan en persons skyld retsforfølger sin far og anklager ham for drab? Du må virkelig prøve at gøre disse forhold helt klare for mig så jeg forstår at alle guder ubetinget anser sådan en handlemåde for rigtig. Hvis du kan overbevise mig om det, vil jeg aldrig holde op med at prise dig for visdom.
- EUTH:** Det bliver nok ikke så ligetil, kære Sokrates, selvom jeg nok kunne gøre det helt klart for dig.
- SOKR:** Det forstår jeg nok: du anser mig for mere tungnem end dommerne. For dem skal du naturligvis nok få overbevist om at hele sagen er i strid med lov og ret, og at alle guderne hader den slags ting.
- EUTH:** Ja, det kan du stole på, Sokrates, hvis de da ellers vil høre på hvad jeg har at sige.
- SOKR:** Det vil de sikkert, hvis de synes du taler godt. Men jeg kom til at tænke på noget mens du talte, og jeg siger til mig selv: "Selvom Euthyfron aldrig så meget kan overbevise mig om at samtlige guder anser en sådan død for uretfærdig, har jeg så derved fået mere klar besked af Euthyfron om hvad fromhed og synd er? Der er åbenbart ingen tvivl om at hans fars handlemåde er hadet af guderne. Men det var jo ikke derved vi før fik en definition af det fromme og dets modsætning, for det der er hadet af guder har vist sig også at være kært for guder." Så du må såmænd gerne slippe for at føre bevis, Euthyfron, og hvis du synes, kan vi bare gå ud fra at alle guder anser din fars handling for uretfærdig og hader den. Men skal vi så ikke forbedre vores definition og sige at hvad alle guderne hader, er syndigt, og hvad de alle elsker, er fromt; og endvidere at hvad nogle af dem elsker og andre hader, det er ingen af delene eller begge dele? Kan du acceptere at vi nu opstiller en sådan definition af det fromme og det syndige?
- EUTH:** Hvad skulle der være i vejen for det, Sokrates?

- SOKR:** Ikke noget, så vidt jeg da kan se. Men så må du altså for din part overveje om du med denne forudsætning lettest kan forklare mig det du lovede.
- EUTH:** Jamen, jeg vil mene at det fromme er det som alle guderne elsker, og det modsatte, det som alle guder hader, er det syndige.
- SOKR:** Skal vi nu tage fat på en ny undersøgelse, Euthyfron, for at se om denne formulering er rigtig, eller skal vi godtage den uden videre? Er det sådan vi skal bære os ad både når det drejer sig om os selv og andre, at acceptere en udtalelse om at noget forholder sig på en bestemt måde, eller skal vi undersøge hvad der menes med udtalelsen?
- EUTH:** Man bør undersøge meningen. Men jeg er nu overbevist om at denne formulering er rigtig.
- SOKR:** Det skal vi snart få mere klarhed over. Overvej nu følgende: bliver det fromme elsket af guderne fordi det er fromt, eller er det fromt fordi det elskes?
- EUTH:** Jeg forstår ikke hvad du mener, Sokrates.
- SOKR:** Så skal jeg prøve at udtrykke det tydeligere. Vi kan tale om noget båret og noget bærende og noget ført og noget førende og noget set og noget seende. Og du forstår nok at alle disse bestemmelser er indbyrdes forskellige, og også på hvilken måde de er forskellige?
- EUTH:** Ja, det tror jeg nok jeg forstår.
- SOKR:** Er der så ikke også noget elsket og noget forskelligt fra det, det elskende?
- EUTH:** Naturligvis.
- SOKR:** Sig mig så: siger vi om det bårne at det er båret fordi det bæres? Eller er det af en anden grund?
- EUTH:** Nej, det er som du sagde først.
- SOKR:** Og det førte er ført fordi det føres, og det sete er set fordi det ses, ikke sandt?
- EUTH:** Jo, netop.
- SOKR:** Vi kan altså fastslå følgende: Det sete bliver ikke set fordi det i sig selv er noget set; det forholder sig modsat at det sete er set fordi det ses. Og det førte føres ikke fordi det i sig selv er noget ført; men fordi det føres, er det noget ført. Og det bårne bæres ikke fordi det er noget båret; men fordi det bæres, er det noget båret. Er det nu ikke fuldstændig klart, Euthyfron, hvor jeg vil hen? Det jeg vil sige, er at hvis noget bliver til eller udsættes for en påvirkning, så bliver det ikke til fordi det er noget der er under tilblivelse, men omvendt: det betegnes som noget der er under tilblivelse fordi det bliver til. Og det påvirkes ikke af noget fordi det i sig selv er noget der er udsat for påvirkning; men det bliver til noget der modtager påvirkning fordi det påvirkes. Er du ikke enig med mig i det?
- EUTH:** Jo, det er jeg.
- SOKR:** Er ikke også det der elskes noget der bliver til eller påvirkes af noget andet?
- EUTH:** Naturligvis.
- SOKR:** Så forholder det sig altså med dette, det elskede, på samme måde som med de foregående eksempler: Det er ikke fordi det er noget der elskes, at det elskes af dem der elsker det; men det er fordi det elskes, at det er noget elsket.

EUTH: Ja, sådan må det være.

SOKR: Hvordan skal vi så definere det fromme, Euthyfron? Du siger jo at det elskes af alle guder, ikke?

EUTH: Jo.

SOKR: Er det fordi det er fromt eller af en anden grund?

EUTH: Nej, fordi det er fromt.

SOKR: Altså fordi det er fromt, elskes det. Det er ikke fordi det elskes, at det er fromt?

EUTH: Det ser sådan ud.

SOKR: Det er altså fordi det elskes af guderne, at det er noget elsket og gudvelbehageligt.

EUTH: Naturligvis.

SOKR: Jamen så er det gudvelbehagelige ikke det samme som det fromme, Euthyfron, og det fromme er ikke det samme som det gudvelbehagelige; det er to forskellige ting ifølge dine egne ord.

EUTH: Hvordan det, Sokrates?

SOKR: Jo, vi var jo enige om at det fromme elskes fordi det er fromt; men at det ikke er fromt fordi det elskes. Har jeg ikke ret?

EUTH: Jo.

SOKR: Men om det gudvelbehagelige har vi sagt at det fordi det elskes af guderne, altså i kraft af at det elskes, er gudvelbehageligt; men det elskes ikke fordi det er gudvelbehageligt.

EUTH: Ja, det er rigtigt.

SOKR: Men hvis virkelig det gudvelbehagelige og det fromme var det samme, kære Euthyfron, så måtte jo siden det fromme elskes fordi det er fromt, også det gudvelbehagelige elskes fordi det er gudvelbehageligt. Hvis på den anden side det gudvelbehagelige var gudvelbehageligt fordi det elskes af guderne, så måtte også det fromme være fromt fordi det elskes. Men du kan jo nok se at de to er fuldstændige modsætninger så forskellige i bund og grund de er fra hinanden. For det ene, det gudvelbehagelige, er, fordi det elskes, noget der elskes, mens det andet, det fromme, elskes fordi det er noget der kan elskes. Og jeg er bange for, Euthyfron, at du ikke når jeg spørger dig hvad det fromme egentlig er, ønsker at forklare mig dets væsen, men i stedet fortæller mig om en eller anden påvirkning som det har været udsat for, nemlig at blive elsket af alle guder. Hvad det fromme i sig selv er, har du endnu ikke sagt. Nu må du være så venlig at holde op med at holde det skjult for mig. Tag fat igen forfra og sig mig hvad det fromme egentlig er, helt uden hensyn til om det elskes af guderne eller udsættes for en anden påvirkning. Den side af sagen vil vi ikke skændes om. Men gør mig nu den tjeneste at sige mig hvad fromhed og synd er.

EUTH: Jamen, jeg kan nok ikke rigtig finde ud af hvordan jeg skal forklare dig hvad jeg mener, Sokrates. På en eller anden måde løber alt hvad vi stiller op, rundt i ring for os, og det vil ikke blive stående der hvor vi sætter det.

SOKR: Det du siger der, Euthyfron, kunne være en udtalelse af min stamfader Daidalos.¹⁰ Hvis det var mig der sagde det og stillede det sådan op, ville du nok gøre nar af mig og sige at alt hvad jeg prøver at fastslå, på grund af mit slægtskab med ham løber sin vej og ikke vil blive stående der hvor man stiller det. Nu er det bare dig der opstiller grundsætningerne, og så må spotten have en anden adresse. For det er dig—hvad du jo også selv fornemmer—der ikke kan få grundsætningerne til at stå fast.

EUTH: Nå, det er nu mit indtryk at den samme spot godt kan anvendes på det der er sagt, Sokrates. Det er jo ikke mig der får vores udtalelser til at løbe rundt og ikke ville blive stående på samme sted.

Jeg synes snarere det er dig der er en Daidalos. Hvis det stod til mig, skulle de nok blive stående.

SOKR: Så må jeg være mere dreven i den kunst end han, min gode ven, for han fik kun sine egne kunstværker til at bevæge sig, men jeg virker ikke bare på mine egne, men åbenbart også på andres. Og det allerfineste ved min kunst er at det er mod min egen vilje, at jeg er så dygtig. Jeg ville nemlig foretrække at mine ord stod fast og byggede på et urokkeligt fundament fremfor at eje al Daidalos' dygtighed og alle Tantalos'¹¹ rigdomme. Men nok om det. Jeg synes du er noget skødesløs med undersøgelsen så nu vil jeg selv hjælpe med for at du kan lære mig hvad fromhed er. Giv nu ikke op før målet! Overvej om du ikke mener at alt det fromme er retfærdigt.

EUTH: Jo, det mener jeg.

SOKR: Gælder det så også at alt det retfærdige er fromt? Eller er det sådan at nok er alt det fromme retfærdigt, men alt det retfærdige er ikke fromt? Det er kun en del af det, mens en anden del er noget andet end fromt. Er det sådan det forholder sig?

EUTH: Jeg er ikke rigtig med, Sokrates.

SOKR: Du er da ellers mindst lige så meget yngre end mig som du er visere; men du er som sagt lidt skødesløs på grund af din rige visdom. Gør dig nu umage, du lykkens yndling! Det er faktisk ikke så svært at forstå hvad jeg mener. Jeg mener det modsatte af det citat hvor digteren¹² siger:

*Zeus som har voldt denne nød og lagt kimen til al denne jammer,
skyr han at dadle; hver den der er angst, føler sky i sit hjerte.*

Jeg er helt uenig med denne digter. Skal jeg sige dig hvorfor?

EUTH: Ja, gerne.

SOKR: Jeg synes ikke han har ret i at "hver den der er angst, føler sky i sit hjerte." Det er mit indtryk at mange mennesker der er bange for sygdom og fattigdom og alt muligt andet af den art, nok føler angst, men at de slet ikke skammer sig over det som de frygter. Synes du ikke også det?

¹⁰ Mythisk billedhugger, som mentes at have været den første der fremstillede statuer i fri bevægelse.

¹¹ Mythisk konge i Frygien. Besad umådelige rigdomme.

¹² Den episke digter Stasinus fra Cypem.

- EUTH:** Jo, helt bestemt.
- SOKR:** Til gengæld er det rigtigt at hvor der er skamfølelse, der er der også frygt til stede. For er der noget menneske som når han generer sig for noget og har skamfølelse over for det, ikke også samtidig er bange og bekymret for sit gode navn og rygte?
- EUTH:** Naturligvis er han det.
- SOKR:** Altså kan vi ikke sige: "Hver den der er angst, føler sky i sit hjerte." Vi må i stedet sige: Hvor der er skamfølelse, er der også angst. Der er sandelig ikke altid skamfølelse hvor der er angst. Angsten breder sig, tror jeg, over et større felt end skamfølelsen, og skamfølelsen er kun en del af angsten,
ligesom et ulige tal kun er en del af talrækken. Hvor der er et tal, er der ikke nødvendigvis et ulige tal; men hvor der er et ulige tal, er der også et tal. Er du nu med?
- EUTH:** Ja, helt bestemt.
- SOKR:** Det var netop det jeg havde i tankerne da jeg før spurgte om vi med rette kan sige at hvor det retfærdige er, der er også det fromme, eller om vi ikke snarere skal sige at hvor det fromme er, der er også det retfærdige; men det fromme er ikke altid der hvor det retfærdige er; for det fromme er kun en del af det retfærdige. Skal vi stille det op sådan eller synes du at det forholder sig anderledes?
- EUTH:** Nej, jeg tror du har ret i den formulering.
- SOKR:** Læg så mærke til det næste: Hvis nemlig det fromme er en del af det retfærdige, så ser det ud til at vi også må finde ud af hvilken del af det retfærdige det fromme er. Hvis du nu spurgte mig om en af de ting vi lige har været inde på, f.eks. hvilken del af talrækken det lige er og hvad der er karakteristisk for det, så ville jeg svare at det er et tal der kan brækkes over på midten så de to stykker ikke får forskellig men samme længde. Kan du godkende det svar?
- EUTH:** Afgjort.
- SOKR:** Prøv så du på samme måde at forklare mig hvad der er karakteristisk for den del af det retfærdige som udgøres af det fromme for at vi kan sige også til Meletos at han ikke længere må gøre os uret og anklage mig for ugudelighed siden jeg allerede til fulde har lært af dig hvad der er gudfrygtigt og fromt og hvad der ikke er det.
- EUTH:** Det er min klare opfattelse, Sokrates, at det gudfrygtige og fromme er den del af det retfærdige som har at gøre med hensynet til guderne, og den øvrige del af det retfærdige gælder så hensynet til menneskene.
- SOKR:** Det synes jeg er et rigtig godt svar, Euthyfron. Der er bare en lille ting mere som jeg er nødt til at spørge om. Jeg er nemlig endnu ikke helt sikker på at jeg forstår hvad du mener med udtrykket "hensyn". Du mener vel næppe at hensynet til guderne er af samme art som de former for hensyn vi viser alt andet. Vi taler jo om, ja f.eks. at tage hensyn til heste. Det er ikke noget som alle og enhver forstår sig på, men kun den hestekyndige, ikke sandt?
- EUTH:** Jo, det er klart.
- SOKR:** Hestekyndighed er jo at behandle heste på rette måde.
- EUTH:** Ja.

SOKR: Det er heller ikke enhver der forstår sig på at behandle hunde på rette måde; dertil kræves en hundeopdrætter og jæger.

EUTH: Rigtigt.

SOKR: Hundeopdræt som fag består i at behandle hunde på rette måde.

EUTH: Ja.

SOKR: Kendskab til kvægavl består i at behandle kvæg på rette måde.

EUTH: Naturligvis.

SOKR: Hvad så med fromhed og gudfrygtighed, Euthyfron? Det er vel at bære sig rigtigt ad over for guderne? Er det det du mener?

EUTH: Ja, det kan du tro.

SOKR: Er det ikke sådan at ethvert hensyn frembringer det samme resultat? Jeg mener: Tjener det ikke til gode og gavn for den som der tages hensyn til, sådan at du ser de heste der behandles med faglig kyndighed, gavnes og udvikler sig godt? Har du ikke det indtryk?

EUTH: Jo, det har jeg.

SOKR: Og hundene udvikler sig godt når de behandles fagligt korrekt, og ligeledes kvæget og alle andre ting på samme måde. Eller mener du at alle disse hensyn har til hensigt på at skade den som der tages hensyn til?

EUTH: Nej, det ved gud jeg ikke gør!

SOKR: Det er altså hensigten at gavne?

EUTH: Ja, selvfølgelig.

SOKR: Når nu fromheden er et hensyn til guderne, er den så også til gavn for guderne og gør den dem bedre? Ville du indrømme at når du gør noget fromt, så gør du en eller anden af guderne bedre?

EUTH: Nej, det ved gud jeg ikke vil.

SOKR: Jeg kunne heller ikke forestille mig at det er det du mener. Langt fra. Det var netop derfor jeg spurgte hvilken slags hensyn til guderne du mente, da jeg regnede med at det ikke var det du havde i tankerne.

EUTH: Det har du ganske ret i, Sokrates. Det er ikke den slags hensyn jeg mener.

SOKR: Udmærket; men hvad er det så for en slags hensyn til guderne der bestemmes som fromhed?

EUTH: Det er det hensyn som slaver viser deres herrer.

SOKR: Ser man det! Det er så åbenbart et lydighedshensyn over for guderne.

EUTH: Lige præcis.

SOKR: Kunne du nu fortælle mig hvad det er for et resultat man vil opnå ved at vise et lydighedshensyn over for læger? Du mener velsagtens at det er sundhed?

EUTH: Ja, naturligvis.

SOKR: Godt! Og lydighed over for skibsbyggere, hvilket resultat sigter den på?

EUTH: Naturligvis et skib, Sokrates.

SOKR: Og lydighed over for bygmestre gælder vel et hus?

EUTH: Ja.

SOKR: Sig mig så, min gode ven: Hvad er det for et resultat man kunne opnå ved lydighed over for guderne? Det ved du naturligvis ganske nøje siden du siger at du i religionsspørgsmål har størst indsigt blandt alle mennesker.

EUTH: Og deri har jeg ganske ret, Sokrates.

SOKR: Jamen sig mig så for guds skyld hvad det er for et vidunderligt resultat guderne opnår ved at bruge os som lydige tjenere.

EUTH: Det er mange og smukke ting, Sokrates.

SOKR: Det gælder jo også for generalerne, kære ven. Alligevel ville man let kunne se det hele under et og sige at de opnår sejr i krig, ikke sandt?

EUTH: Jo, naturligvis.

SOKR: Også landmændene frembringer mange og smukke ting, skulle jeg mene. Men under et kan man sige at deres resultat er næringsmidler fra jorden.

EUTH: Rigtigt.

SOKR: På samme måde med guderne: Hvad skal vi under et sige om de mange og smukke ting som de skaber?

EUTH: Jeg har allerede for lidt siden sagt til dig, Sokrates, at det er et større arbejde at lære at forstå nøjagtigt hvordan det forholder sig med alle disse ting. Men det vil jeg sige dig i al korthed at hvis man forstår under bøn og ofring at gøre og sige ting der tiltaler guderne, så er det fromhed, og det er en sådan fromhed der sikrer velsignelse for både de private hjem og for de offentlige forhold i byerne. Det modsatte heraf, det der mishager guderne, det kalder man ugudelighed, og den vender op og ned på alt og ødelægger alt.

SOKR: Hvis du bare ville, Euthyfron, kunne du langt mere kortfattet have sagt det væsentligste af det jeg spurgte om. Men du er slet ikke interesseret i at belære mig, det er tydeligt nok. For bedst som du var lige ved at give mig besked, snoede du dig igen bort. Hvis du bare havde svaret, ville jeg straks have lært af dig præcis hvad fromhed er. Nu er det så nødvendigt at elskereren følger sin yndling i alt hvad han fører ham til, og jeg må spørge igen: Hvad mener du det fromme og fromhed er? Er det ikke en form for indsigt i ofring og bøn?

EUTH: Jo, netop.

SOKR: At ofre er at give til guderne, og at bede er at stille krav til dem?

EUTH: Ja, du har ret.

SOKR: Så må heraf følge at fromhed er en indsigt i krav til og i gaver til guderne.

EUTH: Ja, du har virkelig smukt forstået hvad jeg mente.

SOKR: Jeg er også levende interesseret i din visdom, min ven, og jeg lytter så opmærksomt at ikke den mindste bemærkning fra dig går tabt. Men sig mig nu hvordan dette lydighedsforhold til guderne er. Mener du at det er at stille krav til dem og give dem gaver?

EUTH: Ja, det mener jeg.

SOKR: Og at stille krav til dem på rette måde består vel i at kræve det af dem som vi har brug for at få af dem, ikke?

EUTH: Jo, hvad ellers?

SOKR: Mens på den anden side at bringe dem gaver på rette måde består i som gengæld at give dem det som de har brug for fra os. For der er jo ikke nogen ide i, når man skal give gaver, så at komme med noget som den anden ikke har brug for.

EUTH: Nej, det siger sig selv, Sokrates.

SOKR: Fromhed er altså en slags gensidig forretningsforbindelse mellem guder og mennesker.

- EUTH:** Forretningsforbindelse? - nå, ja, hvis du foretrækker den formulering.
- SOKR:** Det er slet ikke sådan at jeg foretrækker en bestemt formulering, hvis den ikke er sand. Sig mig, hvad nytte har guderne af de gaver de får af os? Det er jo klart for enhver hvad nytte vi har af det de giver os, for vi har jo ikke noget gode som de ikke har givet os. Men hvad gavn har de af det som de får fra os? Eller har vi så meget større fordel af hele denne handel end de har, så at vi indkasserer alle vore goder hos dem mens de til gengæld intet tjener hos os?
- EUTH:** Tror du da, Sokrates, at guderne har nogen gavn af det de får af os?
- SOKR:** Ja hvorfor ikke? Hvad skulle gaverne fra os ellers betyde for guderne?
- EUTH:** Tror du ikke det kunne være en slags hæders- og æresgaver og noget der som jeg før sagde kunne vinde deres velvilje?
- SOKR:** Altså det fromme er det der vinder gudernes velvilje; men det er ikke gavnligt for dem og heller ikke kært for dem?
- EUTH:** Nej, hov, Jeg tror ikke der er noget der er dem mere kært.
- SOKR:** Det ser ud til at vi skal sige at det fromme er det der er kært for guderne.
- EUTH:** Ja, netop.
- SOKR:** Du kan da ikke blive overrasket hvis du med de udtalelser kommer ud for at dine ræsonnementer ikke står fast men begynder at vakle. Og du kan ikke anklage mig for som en anden Daidalos at få dem til at skride. Du er jo selv meget dygtigere end Daidalos og får dem til at gå rundt i ring. Kan du ikke mærke at vores undersøgelse har bevæget sig rundt i ring og nu er vendt tilbage til udgangspunktet? For du har da vel ikke glemt at vi før så at det fromme og det gudvelbehagelige ikke er det samme men indbyrdes forskellige begreber. Har du glemt det?
- EUTH:** Bestemt ikke.
- SOKR:** Jamen er du ikke klar over at du nu hævder at det fromme er det der er kært for guderne? Og det der er kært for guderne er vel det gudvelbehagelige, ikke sandt?
- EUTH:** Naturligvis.
- SOKR:** Altså var det galt, det vi før blev enige om, eller også—hvis det var korrekt—må den påstand vi nu fremsætter være forkert.
- EUTH:** Ja, det ser sådan ud.
- SOKR:** Så må vi altså igen tage fat forfra og undersøge hvad det fromme er. Og jeg vil ikke med min gode vilje give op før jeg får rede på det spørgsmål. Nu må du ikke holde mig for nar, men gør dig virkelig umage og sig mig nu endelig sandheden. Du kender den jo om nogen ellers gør. Jeg slipper dig ikke, men holder fast som var du Proteus¹³ indtil du siger det. Hvis du ikke havde vidst nøje besked med hvad fromhed og synd er, er det udelukket at du for en simpel daglejers skyld ville have indladt dig på at stævne din gamle far for drab. Du ville af frygt for guderne og af skamfølelse over for menneskene have undgået enhver fare for at handle forkert. Men som sagerne står nu, ved jeg helt bestemt at du føler dig sikker på at vide hvad det fromme og det syndige er.

¹³ En havgud der vogter Amfitrites sæler, og som er begavet med stor visdom. Han kunne antage mange skikkelser. Den der vil have et råd hos ham, må holde ham fast trods alle hans forvandlinger.

Kæreste Euthyfron, kom nu med det og lad være med at gemme din mening som en hemmelighed.

EUTH: En anden gang, Sokrates. Nu bliver jeg nødt til at gå; jeg har en anden aftale.

SOKR: At du kan nænne det, min kære ven! Du går bare din vej efter at have berøvet mig et stort håb om at jeg hos dig kunne lære hvad der er fromt og hvad der ikke er det. Jeg kunne have undgået Meletos' anklage når jeg fik forklaret ham at jeg ved Euthyfrons belæring var blevet klog på de religiøse spørgsmål, og at jeg ikke længere af uvidenhed ville optræde som selvbestaltet fornyer af religionen. Og jeg kunne have levet et langt bedre liv i fremtiden.